

ARAYIŞLAR

-İnsan Bilimleri Araştırmaları-

1

“DÜŞÜNCE TARİHİNDE TANRI SORUNU”

Sıdka ALBAYRAK*

Ülkemizde Din Felsefesi alanında telif eserlerin sayısı, bu alanın önemiyle mukayese edilince yok denecek kadar azdır. Bunun sebeplerinden biri, Din Felsefesi'nin üniversitelerimizde, özellikle İlahiyat Fakültelerinde, yetmişli yılların ortalarına doğru bir ders olarak okutulmasıdır. Diğer bir sebep de “Tanrı sorunu”nun ülkemizde ciddi anlamda tartışmaya açılmamış olmasıdır.

Din Felsefesi'nin tarihi ve onun ilgilendiği problemlere dikkat çekmek açısından her yeni çalışma Türk düşünce tarihi açısından önemli eserler dizisine dahil edilecektir. Hele konu, insanlığın büyük bir çoğunluğunun vaz geçemediği Tanrı düşüncesi ve onunla ilgili problemler olursa, daha da önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Tanrı sorununa tarihsel ve problematik olarak yaklaşan bir eser Prof. Dr. Necip Taylan tarafından *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*** başlığıyla yayımlandı. Kitap bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkarılmıştır ve yalnızca, “Tanrı'nın Varlığına Dair Deliller”, “Ateizm” ve “Kötülük Problemi ve Teodise” başlıklarını taşımaktadır.

Din felsefesinin en önemli konularından biri, Tanrının varlığı sorunudur. Modern dünyanın “Tanrı yokmuş gibi davranmak” zorundayız ilkesi, Tanrı düşüncesini insanlığın terk etmesi gereken bir ilkesi olarak algılamaya götürmüştür. Bu açıdan Tanrı üzerine tartışmaların ciddi boyutlara ulaştığı bir dünyada, teistik düşünürler geçmişi yeniden gözden geçirmeye yönelmişlerdir.

Düşünce tarihi, Tanrı'nın varlığıyla ilgili bir çok rasyonel delil ortaya koymuştur. Orta çağın ayrılmaz ilkeleri olan bu deliller modern dönemde de

* İsparta Endüstri Meslek Lisesi Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni.

** Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, Ayışığı Yay., İstanbul 1998, 188 s.

problemin önemi nedeniyle canlılıklarını korumaktadırlar. Bununla beraber her çağ kendisini ifade edebileceği ve onunla ikna olabileceği deliller ortaya koymaya çalışmıştır. John Lock'un "insanların değişik tutum ve düşünce biçimleri aynı doğruya inanmak için kimilerine şöyle kimilerine böyle kanıtlar aratır"¹ cümlesi, düşünce tarihi boyunca insanlığın Tanrıyla ilgili olarak yaşadığı serüvenin fikirsel zenginliğine bir işarettir. Tanrı'nın varlığı konusu her dönemde farklı kültürler ve farklı düşünce adamları tarafından aklın gücüyle araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmalar daha çok inananlara, inandıkları varlığın, var olduğunu ispatlama gayreti içinde yapılmıştır. Ancak Tanrı'nın varlığı konusu salt inanç alanını teyit ettirmeyle de ilgili değildir. Bir bakıma Tanrı'nın varlığını ispatlama konusu, yazara göre, "bu uğurda salt aklın bir talebi olmaktan çok teistler ile ateistler arasında bir problem oluşturmaktadır" (12).

"Tanrı Sorunu", teistler ile ateistler arasındaki çetin tartışma konularına hem tarihsel boyutuyla hem de problem boyutuyla yaklaşmaktadır. Kitabın özelliği, konu işlenirken özellikle İslam Felsefesinden fazlaca yararlanmış olmasıdır. Özellikle Tanrı'nın varlığı ile ilgili deliller bölümünde Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd dikkat çekmektedir. Batılılar tarafından yazılan Din Felsefesi kitaplarında bu ağırlıklı yön hep ihmal edilir ya da görmezden gelinirken, Necip Taylan, özel başlıklar açarak konuyu objektif bir şekilde ele almanın önemine dikkat çekmiştir. Bu ise Türk okuyucusuna, kendi kültürel birikimiyle tanışma fırsatı sunmaktadır.

Eserin birinci bölümü, delillerin –Ontolojik, kozmolojik, teleolojik, dini tecrübe delili, ahlak delili- açılımından sonra "*Tanrının Varlığını Kanıtlamanın İmkani*" başlığıyla sona ermektedir. Yazara göre Tanrı'nın varolup-olmadığı, varsa, kanıtlanıp-kanıtlanamayacağı yönündeki çabaları üç grupta toplanmaktadır:

1- Tanrı'nın varlığını ontolojik delilde gördüğümüz gibi, ister önceden bir hüküm olarak ortaya koyup oradan aleme ve insana insin, isterse, öteki delillerde gördüğümüz üzere bunun tersi bir yöndeki çabayla tanrıya çıksın, sonuç itibarıyla aşkın bir varlığı kabul edip, O'nu, kanıtlamaya, tarif ve tasvir etmeye çalışan görüştür.

2- Ateistler; bunların en belirgin özelliği, aşkın ya da içkin olsun, bir Tanrı'nın varolmadığını, en hafifinden mümkün ve muhtemel saymalarıdır.

3- Agnostikler; "İlk Sebep", "sonsuz", "eşya ve olayların son gayesi" gibi metafizik problemleri insan zihninin hiçbir zaman bilip çözemeyeceğini, kısaca metafiziğe, "bilinemez" diyenlerin görüşüdür (105).

Bu tasnife bir ilave olarak Tanrı hakkında hiç konuşmayan, başta Wittgenstein olmak üzere bir çok mantıkçı pozitivist de dahil edebiliriz. Yazar, bu düşünürlerin doğrudan Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu konusunda tartışmaya girmedikleri gerekçesinden olsa gerek, ayrı bir grup olarak zikretmemektedir.

¹ Lock, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, Çev. Vehbi Hacıcadıroğlu, 390, Ara Yay., İstanbul 1992.

Arayışlar

“Hakkında konuşulamayan bir şey konusunda susmayı” tercih eden bu ekol çağımızda özellikle Batı düşünce hayatında etkili görünmektedir.

Kitabın ikinci bölümünü oluşturan “Ateizm” konusu bütün tarihsel süreci içinde ele alınmış ve özellikle İslam dünyasındaki “ateizm” anlayışı terimlerin açıklanmasıyla zenginleştirilmiştir (109-140). Yazar bölümü şu cümlelerle bitirmektedir: “Tanrı’nın varlığını kanıtlamaya çalışan teistik iddia ve argümanlar nasıl kesin bir başarı sağlamıyorsa, O’nun var olmadığını çeşitli yönlerden temellendirmeye çalışan ateizm, özellikle de teorik ve mutlak ateizm aynı başarısızlığa mahkum görünmektedir. Çünkü, teizm gibi ateizm de kendi içinde çelişkiler taşır, dolayısıyla bir çok eleştiriye açıktır” (140).

Üçüncü bölümde ise “kötülük problemi” işlenmiştir. Ateizmin en fazla itibar ettiği konulardan biri olan “kötülük problemi”, Kadir-i Mutlak bir Tanrı anlayışıyla birlikte nasıl açıklanabilir?, Her şeyi yaratan Tanrı ise, kötülüğü kim yaratmaktadır? vb. sorular etrafında odaklanan konu hem tarihsel süreç olarak hem de problematik olarak ele alınmıştır (143-175). Ancak yazar, birinci ve ikinci bölümdeki ayrıntıya kötülük problemini işlerken girmemiş görünüyor. Bununla beraber kötülük problemine yaklaşım konusunda yazarın bölümün sonundaki teklifi dikkat çekmektedir. “Problem, İslam inanç doktrininin formülasyonunda (Amentü esasları) belirlendiği biçimiyle “..kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inanıyorum..” şeklinde şayet fideist bir anlayışla değil de akli ve zihni planda ele alınacaksa –ki böyle bir zorunluluk vardır- bu durumda bizde Kelam ilmi ve kelimcülerin, felsefe ve özellikle de Din felsefesiyle yakından ilgilenmeleri kaçınılmazdır” (175).

Eserin yayınlanışında bir aceleciliğin olduğu dikkat çekmektedir. Bu acelecilik bazı dizgi hatalarına da yol açmış. Mesela “Teleolojik” delil, içindekiler bölümünde teolojik delil olarak yazılmış, yine bazı özel isimler, Descartes (dekart gibi) yanlış dizilmiştir.

Kitap, özellikle Tanrı kavramının düşünce tarihinde yol açmış olduğu entelektüel serüvene ışık tutması bakımından bir boşluğu doldurmaktadır. Konunun insan zihnindeki önemi açısından, kanaatimce, en dikkat çekici noktalardan biri de kitabın başlığıdır. Tanrı sorunu, yalnızca dikkat çekmek için değil, aynı zamanda konunun önemini vurgulamak açısından da çok isabetlidir. Çünkü problem sadece O’nun varlığını ya da yokluğunu kanıtlamaya çalışmakla ilgili değil, aynı zamanda O’nun varlığının açmış olduğu problemlerle de ilgilidir. Gönümüz bu çalışmanın biraz daha geliştirilerek yeniden Türk okuyucusuna sunulmasını arzulamaktadır. Ülkemizde bakir bir alan olan Din Felsefesinin bu çalışmalara hararetle ihtiyacı vardır.